

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การศึกษามีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการเพิ่มขีดความสามารถของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นโลกที่ไร้พรมแดน ทั้งด้านความรู้ เศรษฐกิจ เทคโนโลยีสารสนเทศ เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ฯลฯ และการจะเกิดซึ่ง “ความรู้ภูมิปัญญา” ได้นั้นทุกคนในชาติจึงต้องได้รับการศึกษาที่ดี มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพซึ่งบุคคลสำคัญที่จะนำพาสู่การศึกษาที่ดีมีคุณภาพก็คือ “ครู” ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ที่ได้ทรงพระราชทานแก่ครู อารุโธ ธ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2522 ความว่า

“...ความเป็นครูนั้น ประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่มีคุณค่าสูงหลายอย่าง อย่างหนึ่ง ได้แก่ ปัญญา คือ ความรู้ที่ดีประกอบด้วยหลักวิชาอันถูกต้องที่แน่นแฟ้นกระจ่างแจ้งในใจ รวมทั้งความฉลาดที่จะพิจารณาเรื่องต่างๆ ตลอดจนงานกิจที่จะทำ คำที่พูดทุกอย่าง โดยถูกต้อง ด้วยเหตุผล อย่างหนึ่งได้แก่ ความดี คือความสุจริต ความเมตตากรุณา เห็นใจและปรารถนาดีต่อผู้อื่นโดยเสมอหน้า อีกอย่างหนึ่งได้แก่ ความสามารถที่จะเผื่อแผ่ และถ่ายทอดความรู้ ความดีของตนเองไปยังผู้อื่นอย่างได้ผล ความเป็นครูมีอยู่แล้ว ย่อมฉายออกให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ด้วย กล่าวคือ ความแจ่มแจ้งแน่ชัดในใจย่อมส่องแสง ความรู้ออกมาให้เข้าใจตามได้โดยง่ายและความหวังดีโดยบริสุทธิ์ใจย่อมทำให้เกิดศรัทธา แจ่มใส มีใจพร้อมที่จะรับรู้ความดีด้วยความชื่นบาน ทั้งพร้อมจะร่วมงานด้วยความเต็มใจ และมั่นใจ จึงเป็นผู้ใฝ่หาความรู้ ใฝ่หาความดี ทั้งตั้งใจและเต็มที่ จะช่วยเหลือสนับสนุนผู้อื่น โดยบริสุทธิ์จะประกอบกิจการใดก็จะทำให้กิจการนั้นดำเนินไปโดยสะดวกราบรื่นและ สำเร็จประโยชน์ที่มุ่งหมายได้โดยสมบูรณ์ ผู้ที่มีความเป็นครูสมบูรณ์ในตัว นอกจากจะมีความดีด้วยตนเองแล้วยังจะช่วยให้ทุกคนที่มีโอกาสเข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้อง บรรลุถึงความดีความเจริญไปด้วย...” (กรมวิชาการ, 2540, หน้า 88)

จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ จะเห็นได้ว่า ทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับคุณลักษณะที่ดีของผู้ที่ประกอบอาชีพครู เพราะงานครูเป็นวิชาชีพที่ต้องใช้สติปัญญา อาศัยความรู้ความสามารถเฉพาะทาง มีการเตรียมตัวเข้าสู่วิชาชีพยาวนานต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบสูง และเป็นวิชาชีพที่คนต้องพึ่งพาตลอดชีวิต

ปัจจุบัน ครูมีความสำคัญในฐานะเป็นที่พึ่ง ที่ปรึกษาในด้านความรู้ ความคิด การประพฤติปฏิบัติตนและการประกอบอาชีพ ซึ่งบทบาทภาระหน้าที่ ที่สำคัญที่สุดของครู ก็คือ การจัดการศึกษา ดังนั้นในการปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปการเรียนรู้ และพัฒนาผู้เรียน ให้มีคุณภาพ อันเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปฏิรูปครู เพราะครูเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จอันสำคัญในการปฏิรูปการศึกษา ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 โดยเฉพาะในหมวด 4 ได้มุ่งไปที่การปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน อันเป็นกลไกสำคัญในการปฏิรูป การศึกษาของประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551) อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปจะประสบผลสำเร็จได้นั้นขึ้นอยู่กับการปฏิรูประดับสถานศึกษาซึ่งเป็นฐานราก คุณภาพการศึกษาที่แท้จริง โดยมีปัจจัยสำคัญอยู่ที่คุณภาพของครูในสถานศึกษา เนื่องจากครูเป็นตัวแทนแห่งการเปลี่ยนแปลง (agent of change) เป็นตัวจักรสำคัญในการ ขับเคลื่อนให้การปฏิรูปประสบความสำเร็จ อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาผู้เรียนให้สำเร็จ ได้นั้นจำเป็นต้องพัฒนาครูผู้สอนก่อน ถ้าครูมีความรู้ เสียสละ และตั้งใจสอนอย่างเต็ม ความสามารถ ก็จะช่วยพัฒนาคุณภาพการศึกษา พัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้และ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เสริมสร้างให้เด็กไทยเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองดี เก่ง ฉลาด มีศักยภาพ ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ว่า ครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและเรียนรู้ ถึงเทคนิควิธีการที่จะพัฒนาการสอนให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ ทั้งนี้ ต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย (Reimer, 2003 ; รุ่ง แก้วแดง, 2544 ; ไกษย์ภู เป็ลรินทร์, 2552 , หน้า 19 อ้างถึงใน ศิริพร กุลสานต์, 2557, หน้า 3-5)

ครูในสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์ จะต้องมีการปรับมาตรฐานของความเป็นครู เป็นกัลยาณมิตรและผู้ชี้ทางปัญญา เป็นผู้ทรงศาสตร์และศิลป์แห่งวิชาชีพครู ต้องรู้จัก ศึกษาค้นคว้าพัฒนาตนเองและพัฒนาวิชาชีพครูอยู่เสมอ เป็นนักเทคโนโลยีสารสนเทศ เข้าถึงแหล่งความรู้ใหม่ๆ แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้อื่น ติดตามความก้าวหน้า

ด้านเทคนิควิธีการสอนต่างๆ มีเป้าหมายการเรียนการสอนไปที่การพัฒนาผู้เรียนแต่ละบุคคล ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสังคมแห่งการเรียนรู้ ดังนั้น บทบาทของครูจึงต้องเป็นผู้คอยแนะนำส่งเสริมช่วยเหลือผู้เรียนและเพื่อนครูให้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ทำงานเป็นทีม มีส่วนร่วมกับชุมชนและผู้ปกครอง นอกจากนี้ ครูต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีภาวะผู้นำในการปรับเปลี่ยนการจัดการศึกษา พร้อมรับและปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์โลกปัจจุบัน เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2546)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2554-2559)

ได้กล่าวถึง การผลิตและพัฒนาครูให้มีคุณภาพตามนโยบายด้านการศึกษา เพิ่มพูนให้ครูมีความรู้ ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ สอดคล้องกับการจัดการศึกษาในแต่ละระดับ เช่นเดียวกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 52 ที่มีการส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานเหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง ซึ่งในสมรรถนะและมาตรฐานครู ภาวะผู้นำครูเป็นตัวชี้วัดหนึ่งในสมรรถนะประจำสายงานของครูผู้สอนตามที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดให้ครูผู้สอนทุกคนมีภาวะผู้นำครู ซึ่งสมรรถนะประจำสายงาน นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของครูผู้สอนโดยตรงในการจัดการเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดของ กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา (2550, หน้า 42) ที่ว่าในห้องเรียน ครูต้องเป็นทั้งผู้สอนและผู้บริหารนักเรียนที่ตนเองสอน มีส่วนร่วมและมีภาวะผู้นำในการตัดสินใจในการบริหารโรงเรียนมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้จากบทบาทของครูในการเป็นครูผู้นำชัดเจนขึ้น เช่น บทบาทครูที่เสี่ยง บทบาทผู้นำทีมงานและบทบาทผู้นำการพัฒนาหลักสูตร จุดมุ่งหมายเพื่อให้ครูมีภาวะผู้นำสูงขึ้นเพียงพอที่จะดำเนินการพัฒนาคุณภาพด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จ เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ Lieberman & Miller (2004, p.11) พบว่า ภาวะผู้นำครูจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียน ทั้งในด้านวัฒนธรรมการทำงานและคุณภาพของผู้เรียน

แนวทางนักวิชาการและหน่วยงานทางการศึกษา มีการพัฒนาครูให้สามารถจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ได้ให้ความสำคัญกับภาวะผู้นำครู (Teacher Leadership) กล่าวคือ ภาวะผู้นำครูประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญที่มีความมุ่งมั่นและพัฒนาตนเองไปสู่วิสัยทัศน์อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนช่วยเหลือครูคนอื่นให้สามารถพัฒนาไปสู่ครูมืออาชีพด้วย และลักษณะสำคัญของภาวะผู้นำครู คือ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เกี่ยวกับการเรียนการสอน และนำไปสู่การปฏิบัติจริงในโรงเรียน โดยก่อให้เกิดผลต่อการปรับปรุง

การเรียนรู้ของผู้เรียน และเป็นผู้นำในการจัดการเรียนรู้ และยังอธิบายถึงภาวะผู้นำครูในแง่คุณลักษณะ 6 ด้าน คือ 1) เป็นผู้นำการเรียนการสอน 2) เป็นผู้นำการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง 3) เป็นผู้นำการเป็นต้นแบบด้านคุณธรรม 4) เป็นผู้นำการมีส่วนร่วม 5) เป็นผู้นำการบริหารจัดการ 6) เป็นผู้นำการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าขณะที่ผลการวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำครู โดยใช้มิติด้านการสร้างสัมพันธภาพและมิติด้านความช่วยเหลือสนับสนุนและความร่วมมือ ครูที่มีภาวะผู้นำจะมีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นผู้สร้างเครือข่ายที่สามารถปฏิบัติเป็นทีมกับเพื่อนครูในโรงเรียนของตนได้ (Pellicer and Ander, 1995 ; Acker-Hocevar, 1999 ; Leithwood and Duke, 1999)

ดังนั้น ครูที่สามารถใช้พฤติกรรมผู้นำได้อย่างเหมาะสมกับทุกภารกิจในโรงเรียนจะส่งผลให้เกิดการสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นปัญญาให้ทีม สร้างแนวคิดใหม่ สร้างวิธีการใหม่และนำไปสู่การปฏิบัติจนเห็นผลเชิงประจักษ์ได้ สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาสาเหตุในโลกจึงประสบความสำเร็จ พบว่ามี 3 สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการเป็นระบบการศึกษาชั้นยอด คือ 1) หาคคนที่เหมาะสมมาเป็นครู คุณภาพของครู คือหัวใจของระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ ถ้าครูไม่มีคุณภาพการศึกษาก็ไม่มีคุณภาพ 2) พัฒนาครูเหล่านี้ให้เป็นผู้สอนที่มีประสิทธิภาพ สิ่งที่เกิดขึ้นในห้องเรียน นั้นเป็นสิ่งสำคัญ ครูต้องมีการฝึกฝนให้ผู้สอนที่มีประสิทธิภาพสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการทุ่มเทให้นักเรียน และ 3) สร้างระบบการศึกษาที่มั่นใจได้ว่าจะสามารถให้การสอนที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้แก่เด็กทุกคน เด็กในห้องเรียนอาจมีทั้งเด็กเก่งและไม่เก่ง เด็กทุกคนต้องมีโอกาสได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพดีที่สอดคล้องเท่าเทียมกัน (ภราดาวิชษฐ์ ศรีวิชัยรัตน์, 2553)

นอกจากนี้ Katzenmeyer and Moller (2001) กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพร้อมที่จะแสดงบทบาทและความรับผิดชอบของครูที่สะท้อนถึงภาวะผู้นำของครู ซึ่งสอดคล้องไปกับการทำงานตามปกติในโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย 1) ทักษะการสอนแบบมีอาชีพ 2) บุคลิกภาพที่เหมาะสมกับการเป็นครู 3) มีความมั่นคงและก้าวหน้าในอาชีพที่นำหน้าครูคนอื่น 4) มีความสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองให้เกิดการเรียนรู้ 5) ทุ่มเทเวลาและมุ่งมั่นในการเป็นครูผู้นำ 6) การยอมรับและเชื่อถือจากเพื่อนครูจากการปฏิบัติการสอนตามปกติ และ Crowther et al. (2002) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำของครูในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาหรือในโรงเรียนที่ประสบปัญหาวิกฤต โดยทำการศึกษาเป็นเวลา 5 ปีกับโรงเรียนในประเทศออสเตรเลีย และสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยได้พบองค์ประกอบของภาวะผู้นำครู 6 ระดับ เรียงลำดับดังนี้ 1) การมีความเชื่อมั่นหรือมีเจตคติทางบวกเกี่ยวกับการมีหนทางที่ดีกว่าเสมอ 2) มุ่งมั่นอย่างจริงจัง

ในการปฏิบัติการสอนการเรียนรู้และการประเมิน 3) ส่งเสริมและสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูขึ้นในโรงเรียนบนรากฐานการจัดการเชิงระบบขององค์การที่ตายตัวไปสู่ระบบที่ยืดหยุ่น 4) เฝ้าระวังปัญหาและอุปสรรคภายใต้วัฒนธรรมและโครงสร้างขององค์การ 5) เปลี่ยนแปลงแนวคิดไปสู่การปฏิบัติที่ทำได้จริง และ 6) ดำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมองค์การแบบมุ่งสู่ความสำเร็จ ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2553) ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำของครูในคู่มือประเมินสมรรถนะของครูในการปฏิบัติของครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินการปฏิบัติงานของครูผู้สอนและใช้เป็นฐานข้อมูลในการกำหนดกรอบการพัฒนาครูตามนโยบายพัฒนาครูทั้งระบบประกอบด้วย 5 ด้านดังนี้ 1) มีวุฒิภาวะความเป็นผู้ใหญ่ที่เหมาะสมกับความเป็นครู (Adult Development) 2) มีการสนทนาอย่างสร้างสรรค์ (Dialogue) 3) เป็นบุคคลแห่งการเปลี่ยนแปลง (Change Agency) 4) มีการปฏิบัติงานอย่างไตร่ตรอง (Reflective Practices) 5) การมุ่งพัฒนาผลสัมฤทธิ์ผู้เรียน (Concern for improving pupil achievement) ในทำนองเดียวกันกับ อภรณ์รัตน์ ราชพัฒน์ (2554, หน้า, 141-144) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นที่ครูจะต้องมีภาวะผู้นำโดยให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาตัวเองซึ่งภาวะผู้นำของครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำของครูประกอบด้วย การพัฒนาตนเองและเพื่อนครูโดยมีวิสัยทัศน์พัฒนาตนเอง เชื่อมั่นในตนเองว่าสามารถพัฒนาเป็นครูผู้นำพัฒนาเพื่อนครู การเป็นแบบอย่างทางการสอนโดยใช้วิธีสอนที่หลากหลาย ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง และส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาร่วมกันมีการพัฒนาเป็นทีม และมีเครือข่ายการปฏิบัติงานร่วมกัน การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงโดยเป็นผู้นำเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เป็นผู้ได้รับการยอมรับและสอดคล้องกับ วิศิษฐ์ มุ่งนากลาง (2556, หน้า, 226) ที่ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำครูของผู้เข้ารับการพัฒนารวมหลังการพัฒนาเพิ่มขึ้นก่อนการพัฒนาและเนื่องจากครูได้นำทักษะความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ ส่งผลให้ครูสามารถพัฒนาตนเองและพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากเหตุผลและความสำคัญที่ได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยดังกล่าว การพัฒนาภาวะผู้นำของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 มีความสำคัญอย่างมากที่จะช่วยเสริมสร้างให้ครูมีภาวะผู้นำของครูซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในยุคปัจจุบันและสอดคล้องกับแผนพัฒนา

การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 25453-2559 และแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของครู ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 11 เพื่อเป็นแนวทางในการ พัฒนาภาวะผู้นำของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 ต่อไป

คำถามของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดคำถามของการวิจัยดังนี้

1. ภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 11 มีองค์ประกอบอะไรบ้าง
2. รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 ประกอบด้วย องค์ประกอบอะไรบ้าง และแต่ละ องค์ประกอบมีรายละเอียดอย่างไร
3. ประสิทธิภาพของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 ที่พัฒนาขึ้น เป็นอย่างไร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดความมุ่งหมายของการวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 11
2. เพื่อสร้างและพัฒนาารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 11
3. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 11

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 11 มีความสำคัญ ดังนี้

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา การพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา และการพัฒนารูปแบบการพัฒนาครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11
2. ได้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 ซึ่งผ่านการทดลองตามกระบวนการวิจัยตามแบบแผนการวิจัยและพัฒนา
3. ครูที่เป็นกลุ่มเป้าหมายได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำครู
4. ผู้เรียนที่ได้รับการสอนโดยครูที่ได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำครู สามารถเกิดการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองตามศักยภาพ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์จากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 ขอบเขตด้านเนื้อหา มีดังนี้ (Johnson and Frank.1991 : 435 ; Nolan. 1987 : 14 ; Kezsbom. 1990 : 51 ; Francis. 1981 : 3 (McClland, 1961, อ้างถึงในวิโรจน์ สารรัตนะ, วาสนา พัฒนานนทชัย, 2553) Crainer (1998, อ้างถึงใน ชัจจ์ชันทน์ ธรรมจินดา, 2551 หน้า 256) Dubrin (1998 p. 157 อ้างถึงใน สมุทรา ชำนาญ, 2552 หน้า 1-3) Woodcock (1999 p. 101 อ้างถึงใน สุรัตติกาล ผูกเกษร, 2550 หน้า 32) Luecke and Polzer (2006 p. 18 อ้างถึงใน จิราภรณ์ เอมเยี่ยม, 2552 หน้า 8-10) Guba and Lincoln (1982) Taba, 1962. P.8 ; Say, 1981, p. 5; Sowell, 1990, p. 5 (อ้างถึงใน วิจิตรพร หล่อสุวรรณกุล. 2544, หน้า 70) สุธีพร พึ่งพุทธคุณ (2550, หน้า 23-25) มัลลิกา วิชชุกริงครัต (2553)

สัมมนา สีมู๋ (2553 : 5-6) ปราชญา กล้าผจญ และ พอดตา บุตรสุทธีวงศ์
(2550 : 90-91) ชาญชัย อาจีนสมาจาร (2547 หน้า 21-22)

1. ภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา ประกอบด้วย

- 1.1 ความเป็นครู
- 1.2 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
- 1.3 ความเชี่ยวชาญด้านการสอน
- 1.4 การพัฒนาตนเอง
- 1.5 การทำงานเป็นทีม
- 1.6 การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

2. รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา

ประกอบด้วย

- 2.1 หลักการ
- 2.2 วัตถุประสงค์
- 2.3 เนื้อหา
- 2.4 กระบวนการ
- 2.5 การวัดและการประเมินผล

ขอบเขตด้านวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ซึ่ง
การดำเนินการวิจัยเป็น 3 ระยะ 7 ขั้นตอน เพื่อสร้างและหารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำ
ครู ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 ที่ได้จากการวิเคราะห์
ข้อมูล ตามแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครู
ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด
สำนักงานศึกษาธิการภาค 11 ประจำปีการศึกษา 2559 จำนวนทั้งหมด 14,934 คน
จากจำนวนโรงเรียน 1,309 โรงเรียน

2. กลุ่มตัวอย่าง

- 2.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงสำรวจ ได้แก่ ครูผู้สอนใน

โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 ประจำปีการศึกษา 2559 จำนวน 370 คน โดยใช้โรงเรียนเป็นหน่วยวิเคราะห์ (Unit of analysis) และผู้ให้ข้อมูลหลัก (Informant) คือครูผู้สอนโรงเรียนละ 1 คน ซึ่งเป็นการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ใช้ตารางของ Krejcie and Morgan (1970, p.608)

2.2 กลุ่มตัวอย่างในการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครู ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 11 ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา ในศูนย์เครือข่ายการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ 5 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 11 ปีการศึกษา 2559 จำนวน 20 คน

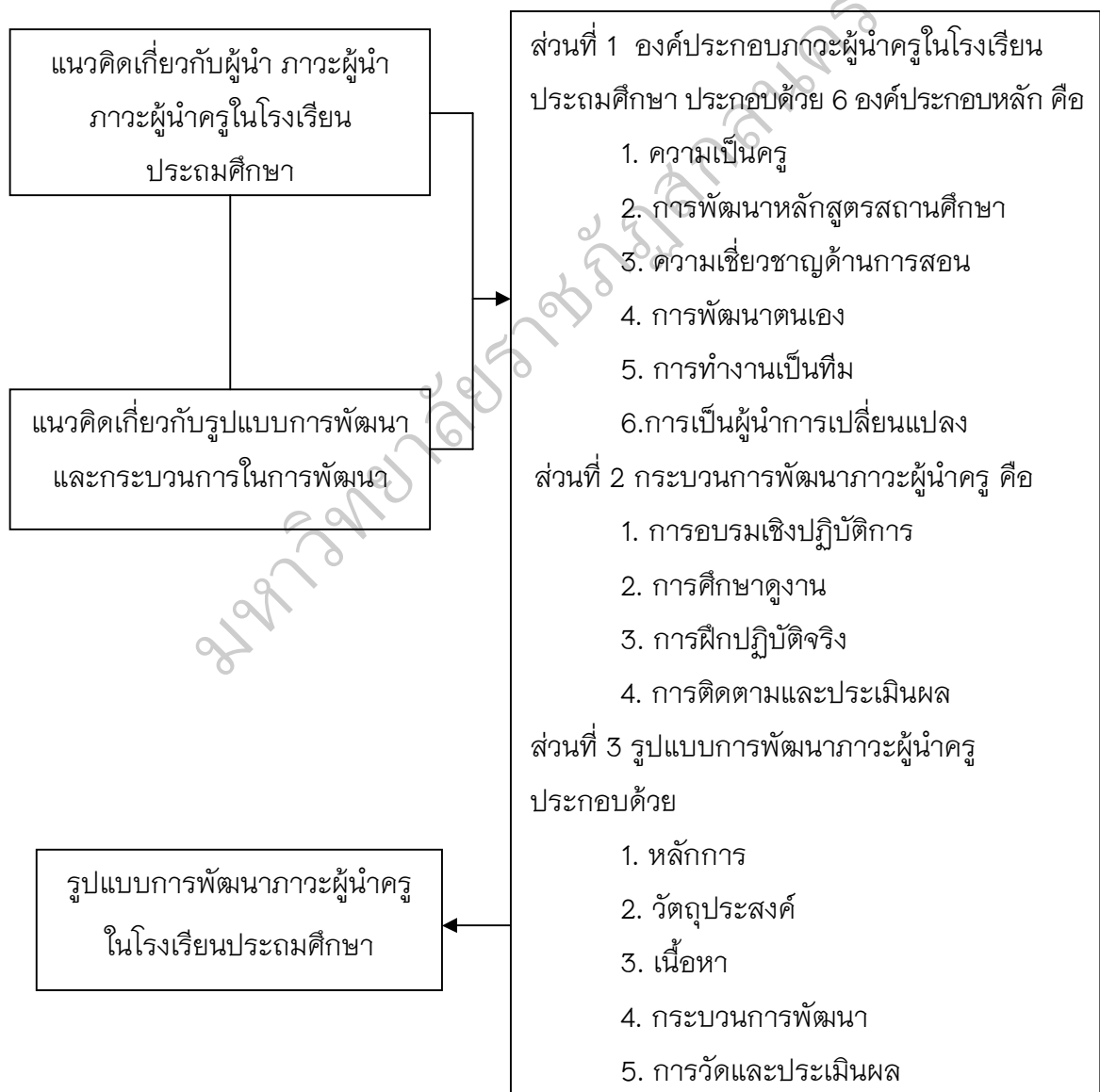
กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ ภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา การพัฒนาภาวะผู้นำครู ตลอดจนการทดลองใช้และติดตามผลหลังการใช้รูปแบบ เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีคุณภาพสามารถพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา โดยการสังเคราะห์แนวคิดจาก นักวิชาการ นักการศึกษา ดังนี้

1. องค์ประกอบภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 11 สังเคราะห์องค์ประกอบโดยการศึกษาแนวคิดและผลการวิจัยของ Johnson and Frank.1991 : 435 ; Nolan. 1987 : 14 ; Kezsbom. 1990 : 51 ; Francis. 1981 : 3 (Mc Cell and, 1961, อ้างถึงในวิโรจน์ สารรัตน์, วาสนา พัฒนานนท์ชัย, 2553) Crainer (1998, อ้างถึงใน ชัจจ์ชันทน์ ธรรมจินดา, 2551 หน้า 256) Dubrin (1998 p. 157 อ้างถึงใน สมุทรา ชำนาญ, 2552 หน้า 1-3) Woodcock (1999 p. 101 อ้างถึงใน สุรัตติกา ลูกเกษร, 2550 หน้า 32) Luecke and Polzer (2006 p. 18 อ้างถึงใน จิราภรณ์ เอ็มเอี่ยม, 2552 หน้า 8-10) Guba and Lincoln (1982) Taba, 1962. P.8 ; Say, 1981, p. 5; Sowell, 1990, p. 5 (อ้างถึงใน วิจิตรพร หล่อสุวรรณกุล. 2544, หน้า 70) สุริพร พึ่งพุทธคุณ (2550, หน้า 23-25) มัลลิกา วิชชุกริงครัต (2553) สัมมนา สีมุ่ย (2553 : 5-6) ปราชญา กล้าผจญ และ พอดตา บุตรสุทธิวงศ์ (2550 : 90-91) ชาญชัย อาจินสมาจาร (2547 หน้า 21-22)

2. องค์ประกอบรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครู ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์จากแนวคิด ของ ทิศนา แชมมณี (2548) ; กัลยรัตน์ เมืองสง (2550) ; อนันต์ พันนึก (2554) ; จักรี ต้นเชื้อ (2555) และศิริพร กุลสานต์ (2557) จากนั้นนำมาสรุปโดยการบูรณาการจากแนวคิดดังกล่าว ได้องค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครู ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 11 ดังนี้ 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) เนื้อหา 4) กระบวนการพัฒนา 5) การวัดและประเมินผล

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์เฉพาะ ดังนี้

1. รูปแบบ หมายถึง กระบวนการดำเนินงาน ในรูปแบบของสื่อสัญลักษณ์ต่างๆ ในการพัฒนา ซึ่งการเสริมสร้างแบบจำลองการพัฒนา ต้องทำการศึกษาและสร้างแบบแผนการพัฒนาอย่างเหมาะสม เพื่อให้รูปแบบจำลองมีประสิทธิภาพสูงสุด

2. ภาวะผู้นำครู หมายถึง พฤติกรรมหรือคุณลักษณะของครู ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำและผู้ตาม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน หรือสามารถสร้างความเชื่อมั่นและให้การสนับสนุนบุคคล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร

3. ภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 หมายถึง พฤติกรรมของครูที่แสดงออกในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งตนเอง เพื่อนครู และสถานศึกษา จนนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายและเกิดผลสำเร็จ มี 6 องค์ประกอบ ดังนี้

3.1 ความเป็นครู หมายถึง วิธีของความเป็นครูผู้ใช้ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาในการปฏิบัติหน้าที่ของครู ประกอบด้วย คุณธรรมจริยธรรม จิตวิญญาณของความเป็นครู และการให้บริการที่ดี

3.2. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง การจัดทำหลักสูตรและปรับปรุงหลักสูตร มีจุดประสงค์ โครงสร้าง เนื้อหาวิชา การดำเนินการ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผลของโรงเรียน เพื่อให้เหมาะสมกับการบริบทของศักยภาพของผู้เรียนในสถานศึกษา

3.3 ความเชี่ยวชาญด้านการสอน หมายถึง คุณลักษณะของครูที่สอดคล้องกับบทบาทและตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบ ซึ่งมีปรับเปลี่ยนวิธีการสอนและพัฒนาทักษะการสอน มีความเข้าใจผู้เรียนและยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ มีทักษะในการสื่อสารและการยกตัวอย่างการใช้สื่อ และการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้

3.4 การพัฒนาตนเอง หมายถึง ความต้องการและความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การสร้างแรงบันดาลใจ โดยการฝึกอบรมและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อมุ่งมั่นให้เกิดความสำเร็จ

3.5 การทำงานเป็นทีม หมายถึง การรวมตัวกันของสมาชิก เพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีเป้าหมายร่วมกันของกลุ่มที่แน่ชัด การมีส่วนร่วมและมีการยืดหยุ่น

ในการทำงานของสมาชิก ความต้องการประสบผลสำเร็จและความพึงพอใจและแรงจูงใจ

3.6 การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ ก้าวไกล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่สามารถปฏิบัติได้จริง เป็นผู้นำองค์กรไปสู่ทิศทางใหม่ โดยการสร้างแรงบันดาลใจเพื่อการเปลี่ยนแปลงภารกิจ การสร้างวัฒนธรรมการทำงาน แบบมีส่วนร่วม ดำเนินถึงความเป็นเอกัตถะบุคคล นำไปสู่การยกระดับการทำงานที่มี ประสิทธิภาพมากขึ้น

4. รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน ศึกษาธิการภาค 11 หมายถึง โครงสร้างของการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 11 มีองค์ประกอบสำคัญ คือ

4.1 หลักการ หมายถึง แนวคิดที่ใช้เป็นหลักในการพัฒนาภาวะผู้นำครู ในโรงเรียนประถมศึกษา โดยยึดแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ ภาวะผู้นำครูและ รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ ของผู้ใหญ่ ที่มีการใช้เทคนิควิธีการหรือกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง และเป็นรูปแบบการพัฒนาที่สามารถใช้พัฒนาได้ทั้งในระดับบุคคลและเป็นกลุ่ม

4.2 วัตถุประสงค์ หมายถึง เป้าหมายที่ต้องการให้บรรลุผลของการ พัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา ประกอบด้วย 1) เพื่อพัฒนาความรู้ ความ เข้าใจ สร้างความตระหนักและเจตคติที่ดีในการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียน ประถมศึกษา 2) เพื่อพัฒนาพฤติกรรมภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษาและ 3) เพื่อให้ ครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษานำความรู้และทักษะด้านภาวะผู้นำครูไปประยุกต์ใช้ในการ ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.3 เนื้อหา หมายถึง เนื้อหาสาระที่เป็นองค์ความรู้ในเอกสารประกอบการ พัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 6 เล่ม ประกอบด้วย 1) ความเป็นครู 2) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 3) ความเชี่ยวชาญด้าน การสอน 4) การพัฒนาตนเอง 5) การทำงานเป็นทีม และ 6) การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

4.4 กระบวนการพัฒนา หมายถึง วิธีการที่ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำครู ในโรงเรียนประถมศึกษาโดย แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 4 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การอบรม เชิงปฏิบัติการ ระยะที่ 2 การศึกษาดูงาน ระยะที่ 3 การฝึกปฏิบัติการ และระยะที่ 4 การติดตามและประเมินผล มีรายละเอียดดังนี้

1) การอบรมเชิงปฏิบัติการ หมายถึง การพัฒนาภาวะผู้นำครู ในโรงเรียนประถมศึกษา ด้วยการอบรมโดยมีวิทยากรมาให้ความรู้ มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกัน ร่วมอภิปรายและแสดงความคิดเห็น สรุปลงข้อความรู้ร่วมกัน เกิดความรู้ ความเข้าใจและนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนของตนเอง

2) การศึกษาดูงาน หมายถึง วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำครู โดยการ เรียนรู้จากโรงเรียนที่เป็นต้นแบบ ที่ตรงกับประเด็นความต้องการ ทำให้เห็นสภาพความเป็นจริงได้รับรู้ด้วยประสาทสัมผัส ได้แก่ การดู การฟัง การสอบถาม และการสัมภาษณ์ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ

3) การฝึกปฏิบัติจริง หมายถึง ครูในโรงเรียนประถมศึกษาที่เข้ารับการ พัฒนา โดยการรับความรู้จากวิทยากร และสามารถนำความรู้ ความเข้าใจจากการ เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการ นำกลับไปประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนของตนเอง

4) การติดตามประเมินผล หมายถึง การประเมินพฤติกรรมการ ใช้ภาวะผู้นำครู จากการนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานของตนเอง โดยมีการประเมินพฤติกรรมภาวะผู้นำครู ก่อน ระหว่าง และหลังการพัฒนา

4.5 การวัดและการประเมินผล หมายถึง วิธีการวัดเพื่อประเมิน พฤติกรรมภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา ในกระบวนการพัฒนาและตรวจสอบ ประสิทธิภาพของรูปแบบ

5. ประสิทธิภาพของรูปแบบ หมายถึง ข้อกำหนดเพื่อใช้ในการตรวจสอบการ เป็นรูปแบบที่ใช้ได้ผลดีตามจุดมุ่งหมายในการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 พิจารณาได้จาก

5.1 ความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียน ประถมศึกษา โดยการประเมินของผู้เชี่ยวชาญ

5.2 ความเหมาะสมของเอกสารประกอบการพัฒนาในองค์ประกอบหลัก 6 องค์ประกอบ

5.3 ระดับการปฏิบัติ/พฤติกรรมภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 ที่เปลี่ยนแปลงไปภายหลังการทดลองใช้รูปแบบ การพัฒนา

5.4 ผลจากการสนทนากับครูผู้เข้ารับการพัฒนาภาวะผู้นำครู หลังการพัฒนา

6. โรงเรียนประถมศึกษา หมายถึง โรงเรียนในพื้นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ซึ่งเป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นหลัก แต่อาจมีการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษา หรือจัดการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา (โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา)

7. สำนักงานศึกษาธิการภาค 11 หมายถึง หน่วยงานซึ่งจัดตั้งขึ้นตามคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ 11/2559 โดยให้สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (สป.ศธ.) มีหน้าที่ขับเคลื่อนการศึกษาในระดับภาคและจังหวัด ประกอบด้วย กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 2 ได้แก่ จังหวัดนครพนม จังหวัดมุกดาหาร และจังหวัดสกลนคร โดยให้จังหวัดสกลนครเป็นศูนย์ปฏิบัติการกลุ่มจังหวัด

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร